

Sanotun ja nähdyn tuolla puolen

Emil Edenborg: *Nothing more to see – Contestations of belonging and visibility in Russian media.* Lund & Malmö: Lund Political Studies 177 / Malmö Studies in Global Politics 1, 2016, 244 s. ISBN Lund University 978-91-7623-705-2, ISBN Malmö University 978-91-7104-668-0

Emil Edenborgin väitöskirja *Nothing more to see – Contestations of belonging and visibility* on tärkeä ja tervetullut kontribuutio, ei pelkästään Venäjätutkimukselle, mutta metodologisesti myös laadulliselle yhteiskunta-analyysille, jossa media ja poliittisuus ovat keskiössä. Työ keskittyy seitsemän luvun kautta nyky-Venäjän akuuttien teemojen visuaalisuuteen ja siitä kumpuvaan määrittelykamppailun yhteisöön kuulumisesta, ns. *kuulumisen politiikkaan (politics of belonging)*. Lähtökohtana on ymmärrys nykymediasta tilana, jossa ”maailma ilmenee” (s. 16). Media ei siis ole transparentti representaatioiden välittäjä, jonka rooli redusoitaisiin yksittäisen median poliittiseen tai yhteiskunnalliseen asemaan. Sen sijaan media ymmärretään hybrideiksi, niin perinteiset kuin nykyisetkin median käytännöt sekoittaviksi kehyksiksi. Nämä kehykset määrittävät sen mitä voidaan nähdä ja kuulla. Näistä rajoittavista kehyksistä muodostuvat myös ne mahdollisuudet, joilla kuulemisen ja näkemisen rajoja voidaan rikkoa.

Edenborgin valintaa voi pitää onnistuneena, sillä näkökulma sitoo luontevasti median erottamattomaksi osaksi nyky-yhteiskuntaa ja poliittisia kamppailuja.

Tämä on sinänsä kauan tiedetty tosiasia. Akateemisessa lähestymisessä tämän ymmärtäminen ei ole ollut yhtä luontevaa. Joko on painotettu mediaa tai sitten politiikkaa, tai niiden yhteen tuominen on hukkunut kilpailevien teorioiden runsauteen. Edenborginkin työssä on paikoin liaksi teoreettisia avauksia eri suuntiin, jotka ajoittain kuormittavat lukijaa. Kokonaisuutena väitöskirjaa voi kuitenkin pitää ihailtavan kompaktina.

Kirjan toinen luku, joka käsittelee kuulumisen politiikkaa suhteessa visuaalisuuteen (*arrangements of visibility*), olisi työn kokonaisuuden kannalta toiminut paremmin supistettuna ja suoraan Venäjä-kontekstiin liitettynä. Myös keskeisessä roolissa oleva erottelu *näkyvyyden sisältämisen, näkyvyyden vahvistamisen ja näkyvyyden haastamisen* välillä (*containing, amplifying and contesting visibility*, s.57) olisi voitu laittaa jonkunlaiseen kuvioon seurattavuuden ja hahmottamisen selkeyttämiseksi. Muutoin erottele näiden välillä on mielekäs ja tapaustutkimuksiin hyvin istuva.

Tutkimuskysymystä ”kuinka voimme ymmärtää näkyvyyden roolin poliittiseen yhteisöön kuulumisen tuotannossa ja kiistämisessä?” (s.13) Edenborg lähestyy kolmen tapaustutkimuksen kautta: homoprogandan kieltö, Sotšin olympialaiset ja Ukrainan sota. Kaikkiin kolmeen tapaukseen voidaan liittää uskottavasti Venäjän viime vuosien kehitys ja yhteiskunnallinen ilmapiiri. Kysymys tapausten representaatioista suhteessa yhteisöön kuulumiseen tai kuulumattomuuteen on erityisen ajankohtainen. Aineistona on Venäjän mediasta

(lehdet, televisio, Internet) kerätty materiaali alkuvuodesta 2013 alkuvuoteen 2015, kenttämatkat, sekä haastattelut kansalaisjärjestöjen edustajien ja kriittisten journalistien kanssa.

Erityisen onnistunut on Edenborgin analyysi homoprogandan kiellon ympärille rakentuvista esittämistä ja esittämättä jättämisistä (luku 4). Tässä luvussa kirjoittaja osoittaa kypsää ja taidokasta kontekstuaalisointia, jossa Venäjällä ilmenevää moraalipaniikkia, erityisesti seksuaalisuuteen liittyen, ei liitetä yksioikoisiin näkemyksiin maan takapajuisuudesta, vaan käsitellään kiehtovana kysymyksenasetteluna suhteessa traditioon ja moderniin. Venäjän identiteettinen epävarmuus näyttäytyy niin inhona kuin puolustautuvana mukautumisena ”homoeurooppaan.” Toisaalta tämä ilmenee ”aidon ja moraalisen Euroopan”, siis perinteisiä arvoja vaalivan Venäjän, turvallisuus-, jopa olemassaolokysymyksenä. Analyysi juoksee hienosti valaisevien aineistoesimerkkien siivittämänä, jossa homoseksuaalisuutta koskevan ”hegemonisen kieliopin” pitävyyttä kuin myös sen aukkoja – vallitsevia representaatioita kyseenalaistavia tapoja – tarkastellaan. Edenborg peilaa analyysiaan tarkasti niin läntisiin esimerkkeihin, kuin Venäjän omaan identiteettipoliittiseen historiaan. Mielenkiintoista olisi tietää tämän erinomaisen tapaustutkimuksen valossa miten homoseksuaalisuutta koskeva keskustelu tradition ja modernin välisenä kuulumiskamppailuna on elänyt Venäjän mediassa esimerkiksi viimeisen 15 vuoden aikana. Syntyikö koko keskustelu tässä laajuudessaan vasta lain myötä vuonna 2013, mitä oli ennen sitä ja onko keskustelu

vuonna 2016 samaa kuin Edenborgin analyysissa?

Toinen tapaustutkimus tarkastelee Sotšin olympialaisia. Edenborg paikantaa oikeutetusti Sotšin kisat olympialaisten rooliin erityisenä kuulumisen spektaakkelinä (*spectacle of belonging*), joka korostuu kisojen alku- ja loppuseremonioissa. Tässä kehyksessä Sotši kansallisen kuulumisen spektaakkelinä aktivoi virallisen Venäjän tarpeen projisoida itsensä poliittiset kiistat ja kritiikit ylittävänä suurvaltana. Samalla kisat palvelevat virallista Venäjää myös aluepoliittisena modernisaatiohankkeena (Venäjän eteläalueiden modernisointi). Analyysi on kaikin puolin valaiseva, mutta kisojen järjestämiseen liittynyt tähtitieteellinen korruptio olisi voinut saada enemmän huomiota. Millä tavoin viralliset representoinnit esittivät, jättivät esittämättä tai kompensoivat tätä puolta? Korruption roolin olisi voinut lisätä kisojen virallista puolta haastavien representointien joukkoon. Virallista kuvaa kyseenalaistavien representaatioiden joukkoon Edenborg on valinnut laajaa huomiota saaneen seksuaalivähemmistöjen aseman Venäjällä ja itse kisoissa, terrorismin liittyen Kaukasian maantieteelliseen läheisyyteen, sekä erittäin kiinnostavat esimerkit Sotšin alueella historiallisesti vaikuttaneesta tšerkessinationalismista.

Kolmas tapaustutkimus liittyy Ukrainan sotaan ja ennen kaikkea viralliset representoinnit haastaviin visualisoinnin tapoihin. Ensimmäiseksi Edenborg tarkastelee satiirin ja sen erityisen

muodon, *stjobin*, roolia virallisten näkemysten kritiikissä ja virallisiin näkemyksiin mukautumisessa. Esimerkit Venäjän suurvaltahon parodioinnista ovat valaisevia, mutta *stjobin* roolia olisi voitu pohtia enemmän suhteessa poliittiseen toimijuuteen tai identiteetteihin. Milloin sen edellytykset hämärtää rajat kritiikin ja viralliseen näkemykseen mukautumisen välillä toimivat, milloin puolestaan ei? Liittyykö *stjobin* ambivalenssi juuri siihen, että Venäjän poliittiset liikkeet ovat institutionaalisesti heikkoja omien näkemystensä esittämiseen?

Luvun jälkimmäisessä osassa tarkastellaan Venäjän viralliselle näkemykselle ongelmallisinta puolta Ukrainan sodassa: siellä taistelevia venäläissotilaita, ja ennen kaikkea siellä kuolleiden sotilaiden hallintaa virallisessa julkisuudessa. Tässä Edenborgin visuaalisuuteen ja kuulumisen politiikkaan keskittyvä työ pääsee oikeuksiinsa. Tekijä tuo hienosti yhteen aiempien lukujen teemoja, erityisesti sukupuolijärjestykseen liittyviä. Edenborg osoittaa muun muassa julkisuudelta piiloteltavien sotavainajien osalta miten Venäjän vallitsevat sukupuolinormit miehisestä sankaruudesta ja surevista äideistä ja vaimoista käännetään virallisia selityksiä vastaan.

Työn päätännössä olevien kiehtovien jatkotutkimuspohdintojen innoittamana mieleen nousi kysymys Venäjän yhteiskunnallisten ja poliittisten ilmiöiden suhteesta muihin jälkiautoritäärisiin tai uusautoritäärisiin yhteiskuntiin. Erityisesti

seksuaalivähemmistöjen osalta olisi mielenkiintoista tietää miten näkyvyys/näkymättömyys ja tiettyjen ryhmien poissulkeminen suhteutuu muihin konservatiivisiin yhteiskuntiin. Miten ”moraalittomat” yhteisöt valjastetaan tai piilotetaan poliittisessa vastakkainasettelussa Venäjään esimerkiksi Ukrainassa? Toisaalta olisi kiinnostavaa tietää miten poliittiset identiteetit ja positiot nivoutuvat valittuihin representaatioihin ja poliittisiin suhdanteisiin. Venäjällä on nähty Neuvostoliiton jälkeen melkoista liikehdintää poliittisissa positioissa ja arvo-orientaatioissa. Miten *sitkeät assosiaatiot* (*sticky associations*) tiettyjen representointien osalta liittyvät näihin positioihin? Kuinka sitkeitä ne lopulta ovat?

Metodologisena ja teoreettisena kontribuutiona Edenborgin analyysi syistä ja motiiveista sille, miksi tietyt asiat jätetään esittämättä/sanomatta, tai representoidaan tiettyssä järjestyksessä, ei sinänsä eroa niistä diskurssianalyyseista, joissa arvioidaan ”kätkeytyjä konteksteja.” Edenborgin sofistikoitunut teoreettinen pohdinta suhteessa visuaalisuuteen ja kuulumiseen politiikkaan luo kuitenkin rikkaan horisontin jatkotutkimukselle, joihin harva väitöskirja yltää. Erityisen ihailtavaa on tekijän kyky käyttää läntistä, jälkistrukturaalista teoriaustaa kriittisesti Venäjän tapauksessa, jossa Venäjän yhteiskunnan ja historian huomioiminen kulkee jatkuvasti mukana.

Jussi Lassila